

Inst. 3. In tali casu lex antecedens aperte contradiceret legi consequenti: illa enim absolute prohiberet, et hæc adeo præciperet mentiri: sed hoc est absurdissimum; ergo.

R. *N. vel D. M.* Lex antecedens contradiceret consequenti, si illa prohiberet, hæc vero præciperet mentiri pro iisdem circumstantiis *C.* Si pro diversis *N.* Lex antecedens prohibet mendacium semper et pro omnibus circumstantiis sufficientis cognitionis de malitia mendacii, ita ut mentiens etiam ex ignorantia invincibili hac lege obligetur, sed in *actu primo*, et peccet contra hanc legem, sed materialiter tantum ob defectum cognitionis, quæ est conditio necessaria tum ad peccatum formale, tum ad obligationem legis in *actu secundo*. Lex consequens non prohibet, sed permittit mendacium contra legem antecedentem, sed invincibiliter ignoratam, ne operans contra conscientiam peccet formaliter, cum omne, quod non est *ex fide*, peccatum sit. In hoc autem nulla est contradictio.

175. *Obj. II.* Hæc legis æternæ distinctio legem divinam totamque honestatem subiecit privatis hominum opinionibus, quin et erroribus; ergo non est ferenda. *Prob. A.* Ex eo, quod quis probabiliter vel probabilius, ex errore vel ignorantia iudicet, hoc esse licitum, lex Dei fit lex consequens, lex per accidens, lex permittens, imo præcipiens illicita; honesta fiunt inhonesta, et vicissim; ergo.

R. *N. A et Prob.* Nam prima Lex æterna semper est et manet prima regula moralitatis: quæ sufficienter cognita et omnes et semper obligat; cum vero ad actualem obligationem præsupponat sui notitiam, in casu invincibilis ignorantiae aut erroris circa legis existentiam et obligationem Deus non vult eum fieri reum culpæ ac pœnæ, qui ex hac ignorantia aut errore invincibili profert mendacium, ita exigente infinita Dei sapientia et æquitate; igitur a perfectione divina, non vero ab opinionibus aut erroribus hominum pendet legis æternæ actualis obligatio. 2º. Quam impertinenter huic questioni immisceatur Probabilismus, ostensum supra; attamen per subdolam exaggerationem identidem hic oggeritur, ut undequaque eidem conflatur invidia. 3º. Sicut lex æterna et naturalis in se nunquam mutatur, semperque obligat pro circumstantiis sufficientis sui notitiæ: ita nec ejus objectum, scilicet intrinsece honesta aut inhonesta, unquam mutatur pro circumstantiis sufficientis cognitionis de honestate aut inhonestate actus.

Inst. Objectum legis æternæ prohibentis sunt intrinsece mala et necessario prohibita, quæ nunquam possunt fieri licita: hæc vero per legem Dei consequentem fierent licita, imo positive honesta et meritoria, e. g. in casu, quo quis erronee iudicaret officiosum mendacium, quamvis intrinsece malum, esse necessarium ad servandam vitam innocentis; ergo et lex æterna, et ejus objectum mutatur.

R. *1. D. M.* Sunt intrinsece mala radicaliter, necessario prohibita, et nunquam licita pro casu sufficientis notitiæ *C.* Mala formaliter, necessario prohibita, et nunquam licita etiam pro casu invincibilis ignorantiae *N.* Redit hic illa adversus CONCINAM illatio, nullam ergo dari posse invincibilem ignorantiam, aut omnes actiones ex ignorantia etiam invincibili positas contra legem Dei antecedentem esse formaliter peccaminosas.

R. *2. N. m.* Quamvis enim licitum esse pro tali casu dicamus mendacium

illud officiosum, inde non sequitur, quod ipsum positive honestum, quin et meritorium dici debeat, cum plus ad hoc, quam ad illud requiratur: sunt nempe qui ad positivam honestatem ac meritum negant sufficere, quod actio sit præcise conformis legi, sed insuper requirunt, ut et actus secundum se et materialiter sit bonus. Alii vero non pauci, neque abs gravi fundamento aliter sentiunt: vide num. 174.

ARTICULUS V.

QUE SIT REGULA PROXIMA ACTUUM HUMANORUM?

§ I.

Præcognita de Conscientia generatim.

176. *Nota.* Conscientia, quæ regulam primam moralitatis applicat, usu in scholis recepto regula morum *proxima* et *formalis* dicitur; solent autem in ea applicatione intervenire tres actus intellectus, idque per modum syllogismi formalis vel virtualis: Major proponit principium morale generale, seu legem Dei et dicitur *synderesis*: Minor proponit factum, seu actionem particularem, et est vel actus *prudentiæ*, vel *experientiæ*, vel *fidei humanæ* etc. Conclusio proponit sententiam ex duabus præmissis inter se comparatis deductam, et dicitur Conscientia.

Hæc pro diversitate actionis in Minori propositæ diversimode appellatur: consequens, si proponit actionem præteritam: *antecedens*, si proponit actionem faciendam aut futuram: *accusans* et *remordens*, si deprehendit actionem suam esse difformem legi: *testificans*, si deprehendit actionem legi conformem. Porro antecedens alia dicitur *instigans* et *excitans*, si deprehendit actionem a lege præceptam; alia *revocans* et *absterrens*, si deprehendit prohibitam; alia *consulens* et *suadens*, si deprehendit actionem pertinere ad consilia Evangelica vel alia: *concedens* dicitur, si deprehendit actionem tantum permissam. Nobis hic sermo est de conscientia antecedente, cujus definitionem et divisionem, aliaque ad ejus intellectum necessaria juvat præcognoscere.

177. I. Conscientia est judicium practicum per modum conclusionis saltem virtualis ex principiis moralibus generalibus deductum, ultimo dictans, hoc esse licitum vel illicitum; ita communis. Dicitur 1º. *Judicium*, quia juxta APOSTOLUM conscientia est fides quædam seu credulitas, quæ vera aut falsa est, ac proprie per judicium intellectus habetur. 2º. *Practicum*, quia dirigit actionem humanam, instigando, revocando, suadendo, vel concedendo. 3º. *Deductum ex principiis moralibus generalibus*, quia applicat legem æternam, quam semper respicit saltem mediate, ut inde bonitatem formalem accersat actioni. 4º. *Per modum quasi conclusionis*, quia sufficit, legem Dei habere pro causali actionis, et sic fieri syllogismum virtualem. 5º. *Dictans*, hoc est, per modum regulæ, dictaminis, ac principii dirigentis proponens. 6º. *Ultimo dictans*, tum quia distinguitur a Synderesi, versando circa actionem in particulari cum omnibus ejus circumstantiis in ordine ad exe-

ctionem, tum quia distinguitur ab aliis iudiciis præcedentibus, quæ versantur circa aliquam conditionem vel principium, ex quo actionis moralitas dependet. 7°. *Hoc esse licitum vel illicitum*, quia conscientia versatur proprie circa bonitatem et malitiam moralem actuum humanorum.

178. II. Conscientia, 1°. relate ad objectum materiale alia dicitur *vera* sive *recta*, quæ dictat licitum esse vel illicitum, quod revera tale est, ac præterea ex lege DEI hoc etiam legitime deducit: *falsa* sive *erronea* est, quæ vel dictat esse licitum, aut illicitum, quod reipsa tale non est, vel siquidem revera tale sit, non tamen id legitime ex divina lege deducit. 2°. Relate ad objectum formale dividitur in *certam*, quæ ex indubia lege DEI dictat, aliquid esse licitum vel illicitum, atque sic in suis principiis omnibus talis est, ut excludat formidinem: in *probabilem*, quæ ex principio aliquo, quod prudenter judicatur esse lex DEI, aliquid dictat esse licitum vel illicitum: in *dubiam*, quæ nihil determinate judicat, sed quasi suspensa in utramque partem sententia hæret indeterminata; unde proprie ad conscientiam, h. e. iudicium practicum, non spectat, nisi reductive: in *scrupulosam*, quæ ex nimio timore vel anxietate, aut ex levissimis et duntaxat apparentibus principiis iudicat aliquid esse illicitum, quod tamen revera tale non est; huic opponitur *temeraria*, quæ ob rationes solum apparentes judicat licitum, quod reipsa illicitum est.

179. III. Conscientiam requiri ad honestatem actionis humanæ, inter TT. certum est: cum enim voluntas tanquam potentia cæca dependeat a ratione, et dirigi ac gubernari debeat; ut voluntas recta sit, debet præcedere recta ratio, quæ per iudicium conscientie ostendat rectitudinem et honestatem actionis; hinc APOST. ad Rom. 14. 23. ait: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*, h. e. omne, quod non est secundum conscientiam, peccatum est. Quamvis enim hic textus a SS. AUG. PROSP. et BERN. sumatur de fide proprie tali; tamen non excludunt nostram expositionem, quæ post S. CHRYS., THEOD., AMBR., THEOPH. et OECUMEN. apud CORNEL. A LAPIDE, asseritur a TT. omnibus, et sensus litteralis est. Scilicet APOSTOLUS hic loquitur de *infirmis*, h. e. errantibus et scrupulosis, qui ex conscientie errore putabant, non licere sibi vesci cibis lege vetitis, atque his ait: *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide*; quasi diceret: qui discernit hunc cibum quasi illicitum ab alio, si manducat id, quod discernit quasi illicitum, damnatus est, sive peccat, quia non *ex fide*, id est, ex credulitate, quod id liceat, sed contra conscientie dictamen manducat, cui dein generale illud principium simili sensu subjicit: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*.

Ex quo colligitur, quod conscientia inducat obligationem, ut habetur c. *litteras* 13. de restit. spol., c. ult. de Præscript., c. *inquisitioni* 44. de sent. Excom.; eam tamen obligationem non inducit ex se et ratione sui, sed ratione legis æternæ, quam indicat et proponit, interne suggerens et enuntians, quid legi æternæ conforme vel difforme sit; unde S. THOM. 1. 2. q. 21. a. 1. ait: *In his, quæ aguntur per voluntatem; regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna*.

180. IV. Dictamen conscientie, vel potius iudicium ratione objecti aliud

est *speculativum*, quo aliquid iudico sine ordine ad actionem vel praxin, e. g. hæc res est mea, hoc opus non est servile: aliud *practicum*, quo aliquid iudico faciendum vel non faciendum, v. g. hanc rem retinere possum, hoc opus die festo facere licet: aliud *remotum*, quo iudico de re considerata tantum in seipsa objective, et nondum attentis omnibus circumstantiis, v. g. contractum aliquem esse justum; et hoc etiam dicitur *universale*, quia in genere proponit objectum: aliud *proximum* sive *ultimum*, quo post consideratas omnes circumstantias etiam accidentales ultimo iudico, quod actio licita sit vel illicita, v. g. contractum hunc numero in his circumstantiis omnibus esse justum, et hoc etiam dicitur *particulare* seu *practice practicum*: aliud *directum*, quod immediate cadit supra objectum, de quo aliquid enuntio, v. g. pingere die festo, probabilius licitum est: aliud *reflexum*, quod cadit supra ipsum iudicium directum, vel quo iudico de rei veritate, prout apparet in intellectu, v. g. licitum est, quod probabilius est licitum.

181. V. Iudicium ratione sui aliud est *verum* vel *falsum*, quod est conforme vel difforme objecto. Utrumque subdividitur in *verum objectivum*, seu reale, quod est conforme objecto, ut *in re* existit, et hoc est proprie *verum*: in *verum subjectivum*, quod est conforme objecto, prout illud esse iudicatur secundum motiva rationabilia, et hoc est improprie et apparens *verum*, pertinens tantum ad probabilitatem, de qua hic non est sermo. *Evidens* est, quod suamet claritate ita lucet per sese, ut aliter apparere aut percipi non possit. *Obscurum* est, quod ita non lucet. *Certum* est, quod aliter se habere non potest, et determinat mentem, quæ firmiter eidem adhæret. *Incertum* est, quod aliter se habere potest, neque hanc determinationem causat, sive quod neque certo *verum*, neque certo *falsum* est. Adverte, *verum*, *evidens* et *certum*, quamvis subin pro eodem sumantur, tamen inter se distingui; cum *verum* proprie solum significet conformitatem actus cum istare: *evidens*, rei claritudinem: *certum*, mentis determinationem et adhæSIONEM.

182. VI. *Certum* aliud est *evidens*, quod veritatem suam objectivam ita clare representat, ut intellectum necessitet ad assensum, et omne dubium excludat: aliud *inevidens*, quod subdividitur in *certum fide divina*, quod a Deo revelatum et ab ECCLESIA ad credendum est propositum: sic certa sunt omnia, quæ divinis litteris ac Traditione clare continentur, aut per Ecclesiam expresse determinata sunt; huic oppositum proprie dicitur *hæreticum*: in *certum theologice*, quod partim ex revelatis, partim ex naturaliter certis ac notis legitima consecutione deducitur; huic oppositum proprie dicitur *erroneum*: in *certum metaphysice*, quod ita essentialiter se habet, ut aliter nulla omnino ratione esse aut concipi queat, sic certa sunt omnia metaphysica et mathematica principia, atque ex his necessario ac evidenter deductæ conclusiones, item primaria legis naturalis præcepta: in *certum physice*, quod idem absolute aliter esse potest, secundum ordinatam tamen potestatem et naturæ leges ordinarias necessario et non aliter haberi potest; sic certum est, eclipsin suo tempore futuram, et alia omnia, quæ sensibus clare percipiuntur, item præcepta Decalogi, Ecclesie, et alia tam clare ac distincte præcepta aut prohibita, ut ignorari non possint; in *certum morabiter*, quod

quidem non tantum absolute, sed etiam physice aliter se habere potest, difficillime tamen ac rarissime contingit, ut aliter se habeat.

Hoc si nullam obscuritatem aut dubium deliberatum etiam imprudens relinquat, dicitur certum moraliter *perfecte*; sic certum est, Romam existere; si potest relinquere aliquam obscuritatem et admittere dubium aliquod saltem imprudens, dicitur certum moraliter *imperfecte*; sic aliquando contingit in objectis fidei, de quorum credibilitate moraliter tantum certi sumus. Huc pertinet, quidquid omnes fere Theologi et Philosophi in sua facultate concorditer docent, cum omnes non nisi certis rationibus in aliquid conspirasse præsumentur; item quidquid ita multis gravibus rationibus innitur, licet earum nulla sit certa et cogens, ut in contrarium nulla solida aut gravis ratio inveniatur.

183. *Observe.* Denique non hic tam ad iudicia prævia, quam ad dictamen ultimum attenditur, tum quia illa possunt esse speculativa, quæ ad praxin saltem immediate nihil faciunt; tum quia si etiam sint practica, tantum in genere loquuntur de actione, de qua ex illorum rationibus universaliter et constanter nihil definiri potest: quæ vero ratione ad ea sit advertendum, indequæ deduci possit dictamen conscientiæ ultimum, infra dicemus.

§ II.

Conscientiæ Dictamen Ultimum.

184. *Dico I.* Dictamen conscientiæ ultimum non quidem objective, sed subjective verum esse debet.

Prob. 1um. Tum quia veritas objectiva, etiam omni diligentia adhibita, sæpe inveniri nequit, tum quia ignorantia invincibilis, aut conscientia invincibiliter errans excusat a peccato, imo etiam obligat ad sequendum; ergo. *Prob. 2um.* Quia objectum actui tribuit speciem, non prout est in se, sed prout hic et nunc ab intellectu proponitur; ergo si proponitur ut bonum et præceptum, etsi reipsa tale non sit, voluntas illud respuendo vel omittendo peccabit; vel si proponitur ut malum et prohibitum, esto tale non sit, voluntas illud amplectendo vel committendo peccabit.

Conf. 1°. Dictamen conscientiæ ultimum debet esse ethice rectum, h. e. conforme appetitui recto, sive bene ordinato et disposito ad implendam omnem Dei legem: atqui nisi conformetur objecto ut per intellectum proposito, *ethice rectum* esse nequit, cum appetitus sequatur cognitionem et propositionem intentionalem objecti; ergo. *2°.* In conscientia erronea excusante a peccato, quamvis præsuponatur error aut ignorantia invincibilis circa iudicium *speculativum* vel remote practicum, tamen *ultimum* conscientiæ hujus dictamen debet his principiis legitime conformari; unde hic potest esse error circa objectum materiale, non autem formale, sive principium, ex quo judicatur hic et nunc agendum; sed hoc fieri nequit sine veritate subjectiva; ergo. Inde colliges, quo pertineat illud Eccli. 37. 20. *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante actum consilium stabile*:

nempe τὸ *verax verbum* significat dictamen prudens, quod dirigere actiones nostras debet.

185. *Dico II.* Conscientiæ dictamen ultimum de honestate actionis debet esse moraliter certum.

Prob. Nemini licet, se exponere morali periculo formaliter peccandi: atqui operans sine certitudine de honestate actionis hic et nunc exercendæ exponit se periculo morali formaliter peccandi; ergo. *Maj.* constat: quia in moralibus idem est, se exponere periculo probabili seu morali peccandi, ac peccare. *Prob. m.* Quia, qui dicit: probabile est, quod reipsa peccem eliciens hanc operationem, vel probabile tantum est, quod non peccem eliciens hanc operationem; is expositus est contingentiæ, quam ipsa probabilitas affert: sic verò tutus non est a peccato, sed subit periculum peccandi; ergo. Proinde non licet operari sine certitudine de honestate actionis hic et nunc exercendæ.

Conf. Conscientiæ dictamen ultimum debet esse irrefragabile ac necessarium, tum quia Scriptura Eccli. 37. 20. ait: *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante actum consilium stabile*; et ad Rom. 14. 23. *Quod non est ex fide, peccatum est*: tum quia hoc dictamen nullo modo saltem proxime dependet a voluntate, quam ipsam dirigere debet, et bonam vel malam facit: atqui dictamen etiam probabilius aut probabilissimum, si non sit certum moraliter, non est irrefragabile ac necessarium, quia non est convincens, et prudenter adhuc negari potest; ergo.

186. *Obj. I.* Juxta D. THOM. 2. 2. q. 70. a. 2. in actionibus humanis sufficit certitudo probabilis; item damnata est ab ALEX. VIII. hæc prop. 3^a. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*; ergo non requiritur dictamen moraliter certum.

R. D. C. Non requiritur dictamen certum reflexum N. Directum C. Equidem iudicium probabile, aut saltem probabilius et probabilissimum fundare potest iudicium *reflexum* moraliter certum; non tamen est, aut esse potest dictamen practicum ultimum, quia quisquis ex iudicio tantum probabili aut probabiliori, aut probabilissimo etiam operatur, agit eum formidine peccati, sequæ exponit periculo *formaliter* peccandi. S. THOM. probabilitatem sumit latius, prout hæc opponitur demonstrationi, et nec ullibi majorem etiam probabilitatem, quæ sit conjuncta cum gravi formidine peccati, habet pro certitudine proprie dicta. Loco citato solum affirmat, ex testimonio duorum vel trium testium, qui sint omni exceptione majores, haberi posse in iudice certitudinem probabilem, id est, iudicium *speculativum*, quod accusatus sit reus criminis; ultimum vero iudicium et practicum de licita et justa talis rei condemnatione ad pœnam capitalem, quæ probationes requirit luce meridiana clariores, fundat in jure divino et humano, ex quo certum est, tali adversus reum testimonio stari posse.

Inst. 1. Juxta D. THOM. 1. 2. q. 19. a. 3. per accidens fieri potest, ut malum acquirat rationem boni propter apprehensionem rationis; ergo nequidem requiritur iudicium, minus practicum et certum.

R. D. A. Per apprehensionem rationis qualemcumque N. Per apprehensionem suasivam, quæ sit iudicium saltem virtuale, præstans omnia quæ præstat formale iudicium C. Patet ex contextu et aliis textibus D. THOMÆ,